

การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมโดยพระสงฆ์บนพื้นที่สูง
เพื่อการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืนตามเป้าหมาย SDGs
Environmental Management by Monks in Highland Areas
for Sustainable Social Development in Alignment with the SDGs

อภิรมย์ สีดาคำ*

Apirom Sidakham

ประเสริฐ ปอนถิ่น**

Prasert Pontin

นพตณ ปัญญาวีรทัต***

Noppadon Panyaweeratad

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, ประเทศไทย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai campus, Thailand

Received: December 03, 2024

Revised: December 24, 2024

Accepted: December 26, 2024

บทคัดย่อ

การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในพื้นที่สูงเป็นประเด็นสำคัญของประเทศไทย เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่มีบทบาทในการรักษาสมดุลของระบบนิเวศ บทความนี้เน้นศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทยที่มีส่วนช่วยเสริมสร้างความยั่งยืนในพื้นที่สูง โดยผสมผสานหลักธรรมในพุทธศาสนากับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) ผ่านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การศึกษา และการส่งเสริมสุขภาพในชุมชน พระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณและศูนย์รวมของชุมชน โดยดำเนินโครงการที่สนับสนุนการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน เช่น การปลูกป่า การจัดการขยะ และการพัฒนาเกษตรกรรมเชิงอนุรักษ์ อีกทั้งยังทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาและผู้สนับสนุนการแก้ปัญหาความขัดแย้งในชุมชน แนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงพุทธ เช่น หลักสันโดษและเศรษฐกิจพอเพียง ถูกนำมาปรับใช้เพื่อส่งเสริมการลดการบริโภคที่เกินความจำเป็น การอนุรักษ์ทรัพยากร และการฟื้นฟูระบบนิเวศ นอกจากนี้ บทบาทของพระสงฆ์ยังครอบคลุมการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะ

* รศ.ดร.อภิรมย์ สีดาคำ Assoc.Prof.Dr.Apirom Sidakham

** ผศ.ดร.ประเสริฐ ปอนถิ่น Asst.Prof.Dr.Prasert Pontin

*** ผศ.ดร.นพตณ ปัญญาวีรทัต Asst.Prof.Dr.Noppadon Panyaweeratad

อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ Lecturer of Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai campus

การพัฒนาสุขภาวะและการศึกษาในชุมชนห่างไกล โดยใช้กิจกรรมที่ส่งเสริมความรู้ ความเข้าใจ และการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อสร้างความตระหนักรู้ในความสำคัญของสิ่งแวดล้อม

บทความนี้ชี้ให้เห็นว่า พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการผลักดันเป้าหมาย SDGs หลายด้าน เช่น เป้าหมายที่ ๓ (สุขภาพที่ดี) เป้าหมายที่ ๔ (การศึกษาที่มีคุณภาพ) และเป้าหมายที่ ๑๕ (การอนุรักษ์ระบบนิเวศบนบก) ความร่วมมือระหว่างพระสงฆ์ ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ส่งผลให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่เน้นการผสมผสานระหว่างการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุล ทั้งนี้ ข้อเสนอแนะสำคัญคือการสนับสนุนด้านทรัพยากร ความรู้ และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ เพื่อให้การดำเนินงานของพระสงฆ์เป็นกลไกสำคัญในการสร้างความยั่งยืนในระยะยาว

คำสำคัญ: การบริหารจัดการ; สิ่งแวดล้อม; พระสงฆ์; เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

Abstract

Environmental management in highland areas is a critical issue for Thailand, as these regions serve as vital natural resource reserves that play a significant role in maintaining ecosystem balance. This article focuses on the role of Buddhist monks in Thai society in fostering sustainability in highland areas by integrating Buddhist principles with the Sustainable Development Goals (SDGs). The study highlights their contributions to environmental conservation, education, and health promotion within communities. Buddhist monks act as spiritual leaders and community focal points, implementing initiatives that support sustainable resource use, such as reforestation, waste management, and sustainable agricultural practices. Moreover, they serve as mediators and advisors in resolving community conflicts. Buddhist environmental management approaches, such as the principles of contentment and the sufficiency economy, are employed to encourage reduced consumption, resource conservation, and ecosystem restoration. In addition, the monks play a key role in enhancing the quality of life in various dimensions, particularly in improving health and education in remote communities. Through activities that promote knowledge, understanding, and community participation, they help raise public awareness of environmental significance.

This article underscores the significant contribution of Buddhist monks in advancing multiple SDGs, particularly Goal 3 (Good Health and Well-being), Goal 4 (Quality

Education), and Goal 15 (Life on Land). Collaboration among monks, communities, and relevant organizations has resulted in sustainable development that balances conservation with the responsible use of natural resources. Key recommendations include providing support in terms of resources, knowledge, and network-building to ensure the monks' initiatives become a driving force for long-term sustainability.

Keywords: Environmental management; Buddhist monks; Sustainable Development Goals: SDGs

บทนำ

การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในพื้นที่สูงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากลักษณะภูมิประเทศที่เป็นภูเขาและป่าชุมชนที่อุดมสมบูรณ์มีบทบาทสำคัญในการรักษาสมดุลทางธรรมชาติและระบบนิเวศ พื้นที่สูงถือเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารที่มีบทบาทสำคัญในการจัดหาน้ำสำหรับการดำรงชีวิต การเกษตร และการผลิตไฟฟ้าพลังน้ำ นอกจากนี้ การรักษาสภาพแวดล้อมในพื้นที่สูงยังช่วยลดความเสี่ยงต่อการเกิดภัยพิบัติ เช่น ดินถล่มและน้ำป่าไหลหลาก ซึ่งมักเกิดจากการตัดไม้ทำลายป่าและการพัฒนาโดยขาดการวางแผนที่เหมาะสม การจัดการพื้นที่สูงอย่างยั่งยืนจึงเป็นสิ่งจำเป็นในการรักษาสมดุลระหว่างการใช้อย่างยั่งยืนและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในพื้นที่สูงต้องอาศัยความร่วมมือจากหลากหลายฝ่าย รวมถึงภาครัฐ ภาคประชาสังคม และชุมชนท้องถิ่น การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่สูงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการดูแลและอนุรักษ์อย่างมีประสิทธิภาพ ชุมชนท้องถิ่นมักมีความรู้พื้นบ้านที่สามารถนำมาใช้ร่วมกับแนวทางวิทยาศาสตร์เพื่อการบริหารจัดการที่ยั่งยืน การพัฒนาแนวทางที่คำนึงถึงการปกป้องระบบนิเวศในพื้นที่สูงยังช่วยสนับสนุนความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งมีบทบาทในการควบคุมการเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศและการรักษาคุณภาพชีวิตของคนในพื้นที่

นอกจากนี้ การใช้แนวทางการบริหารจัดการอย่างยั่งยืน เช่น การปลูกป่าเสริม การทำเกษตรกรรมแบบผสมผสาน และการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ถือเป็นแนวทางสำคัญในการลดผลกระทบต่อน้ำที่สูง การปลูกป่าชุมชนหรือการฟื้นฟูพื้นที่เสื่อมโทรมช่วยเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ให้กับแหล่งต้นน้ำและลดการกัดเซาะของดิน อีกทั้งยังช่วยสร้างรายได้และส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจในท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ดังนั้น การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในพื้นที่สูงจึงเป็นกระบวนการที่ต้องคำนึงถึงการอนุรักษ์และการพัฒนาที่สอดคล้องกันอย่างเป็นระบบ เพื่อลดความเสี่ยงและเพิ่มโอกาสในการพัฒนาที่ตอบสนองต่อความต้องการของคนรุ่นปัจจุบันและคนรุ่นต่อไปอย่างยั่งยืน

การพัฒนาอย่างยั่งยืนเป็นแนวคิดที่ได้รับการผลักดันในระดับสากลเพื่อแก้ไขปัญหาทั้งด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคม ซึ่งปรากฏชัดเจนผ่านเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals - SDGs) ขององค์การสหประชาชาติ^๑ พระสงฆ์ในสังคมไทยมีบทบาทสำคัญในการเป็นศูนย์รวมทางจิตใจและเป็นผู้ให้คำแนะนำทางศีลธรรมที่ช่วยสร้างความเข้มแข็งทางสังคม การส่งเสริมความสงบและความสามัคคีในชุมชนทำให้การพัฒนาด้านสังคมมีความยั่งยืนมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ พระสงฆ์ยังมีส่วนร่วมในการส่งเสริมการศึกษา การสาธารณสุข และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ซึ่งสามารถเชื่อมโยงกับเป้าหมาย SDGs หลายด้าน เช่น เป้าหมายที่ ๓ (การมีสุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดี) และเป้าหมายที่ ๔ (การศึกษาที่มีคุณภาพ) การดำเนินโครงการต่าง ๆ โดยใช้หลักคำสอนทางศาสนา เช่น โครงการอบรมเยาวชนให้เข้าใจถึงการพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน เป็นการสะท้อนถึงการบูรณาการระหว่างบทบาททางศาสนาและการพัฒนาที่ยั่งยืน เนื่องจากปัญหาการพัฒนาเกิดมาจากความคิดที่ว่า การเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economic Growth) เท่านั้น ดังนั้นทั่วโลกจึงวัดการเจริญเติบโตด้วย GNP คือผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศ ซึ่งวัดเฉพาะการเติบโตทางวัตถุ ซึ่งมักจะเกิดการย่ำยิธรรมชาติแวดล้อมและการเอารัดเอาเปรียบเพื่อนมนุษย์^๒

ในบริบทของประเทศไทย การบรรลุเป้าหมายดังกล่าวต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ซึ่งหนึ่งในกลไกที่มีบทบาทสำคัญแต่ถูกมองข้ามคือบทบาทของพระสงฆ์ พระสงฆ์ไทยไม่เพียงทำหน้าที่ในด้านศาสนาและศีลธรรม แต่ยังเป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนและสังคมด้วยวิธีการที่ยั่งยืน การเชื่อมโยงระหว่างบทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาอย่างยั่งยืนและ SDGs จึงเป็นเรื่องที่ควรได้รับการวิเคราะห์และศึกษาอย่างจริงจัง การทำงานของพระสงฆ์ในพื้นที่ชนบทโดยเฉพาะอย่างยิ่งในชุมชนที่ยังขาดแคลนทรัพยากร แสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างการพัฒนาสังคมและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่สอดคล้องกับ SDGs เป้าหมายที่ ๑๕ (การใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศทางบกอย่างยั่งยืน) พระสงฆ์มีบทบาทเป็นผู้นำในการรณรงค์ให้ชุมชนรักษาป่าไม้และแหล่งน้ำ ซึ่งไม่เพียงแต่ช่วยอนุรักษ์ธรรมชาติแต่ยังช่วยให้ชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีในระยะยาว การใช้คำสอนทางศาสนาที่เน้นความสามัคคีและการเสียสละเพื่อส่วนรวม ช่วยเสริมสร้างจิตสำนึกในความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาที่ยั่งยืน ส่วนในแง่ของการสร้างความเป็นธรรมและความเท่าเทียม (SDGs เป้าหมายที่ ๑๐) พระสงฆ์ยังมีบทบาทในการเป็นที่ปรึกษาและผู้ไกล่เกลี่ยปัญหาความขัดแย้งในชุมชน โดยใช้หลักธรรมทางศาสนาในการสร้างความเข้าใจและความยุติธรรม ซึ่งเป็นพื้นฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืนในระยะยาว ดังนั้น การศึกษาและส่งเสริมบทบาทของ

^๑ United Nations. (2023). “The Sustainable Development Goals Report 2023”, United Nations Publications, [Online], Available: <https://unstats.un.org/sdgs/report/2023/>.

^๒ พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), “ศาสนากับเป้าหมาย การพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs)”, สารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต ๒๕๖๒, (พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๒), หน้า ๖.

พระสงฆ์ในการมีส่วนร่วมกับการพัฒนาอย่างยั่งยืนจึงถือเป็นการส่งเสริมการบรรลุเป้าหมาย SDGs ให้เกิดผลสำเร็จในทางปฏิบัติ

จากทั้งหมดนี้ จะเห็นได้ว่าบทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทยมีความเกี่ยวเนื่องอย่างลึกซึ้งกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน ทั้งในด้านการสร้างความเข้มแข็งทางสังคม การส่งเสริมการศึกษาและสุขภาพ และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การบูรณาการเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยให้ประเทศไทยสามารถบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ในอนาคต

ทฤษฎีและแนวคิดพื้นฐาน

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นแนวคิดที่ได้รับความสำคัญมากขึ้นในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา เนื่องจากความท้าทายด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจที่โลกกำลังเผชิญ แนวคิดนี้มีรากฐานมาจากการพัฒนาอย่างครอบคลุมและการดำรงอยู่ของมนุษยชาติอย่างสมดุลกับทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัด การพัฒนาที่ยั่งยืนมีเป้าหมายเพื่อสร้างความสมดุลระหว่างความต้องการของมนุษย์และการอนุรักษ์ทรัพยากรเพื่อให้คนรุ่นต่อไปยังคงสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรได้อย่างเพียงพอ

แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนถูกนิยามครั้งแรกในรายงานของคณะกรรมการโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (World Commission on Environment and Development) หรือที่รู้จักกันในชื่อ “รายงานบรันท์แลนด์” (Brundtland Report) ในปี ๑๙๘๗ ซึ่งกล่าวถึงการพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบันโดยไม่ทำลายศักยภาพของคนรุ่นต่อไปในการตอบสนองความต้องการของตนเอง^๓ แนวคิดนี้เน้นความยั่งยืนในสามมิติหลัก ได้แก่ มิติทางเศรษฐกิจ มิติทางสังคม และมิติทางสิ่งแวดล้อม ซึ่งต้องดำเนินไปพร้อมกันอย่างประสานสอดคล้อง ดังนี้

๑. มิติทางเศรษฐกิจในการพัฒนาที่ยั่งยืนมุ่งเน้นการสร้างเติบโตทางเศรษฐกิจที่เสถียรและยั่งยืน โดยต้องคำนึงถึงการกระจายรายได้อย่างเท่าเทียม และการสร้างโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรและการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่ครอบคลุม การพัฒนาเช่นนี้ช่วยลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและส่งเสริมความเจริญทางสังคม

๒. มิติทางสังคม แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนสนับสนุนการเสริมสร้างศักยภาพของมนุษย์ในด้านต่าง ๆ เช่น การศึกษา การสาธารณสุข และความเป็นธรรมในสังคม มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตและความมั่นคงของประชาชน ความเสมอภาคทางเพศและการลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้สังคมมีเสถียรภาพและยั่งยืน

^๓ Brundtland, G., Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future, (United Nations General Assembly document A/42/427, 1987), p. 43.

๓. มิติทางสิ่งแวดล้อมนั้นถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน การอนุรักษ์และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพมีบทบาทในการปกป้องระบบนิเวศและลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก การดำเนินงานด้านพลังงานสะอาด การใช้ทรัพยากรหมุนเวียน และการรักษาพื้นที่สีเขียวล้วนเป็นแนวทางที่ช่วยส่งเสริมความยั่งยืนในระยะยาว

การพัฒนาที่ยั่งยืนยังสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals - SDGs) ขององค์การสหประชาชาติ ซึ่งประกอบด้วย ๑๗ เป้าหมายที่ครอบคลุมประเด็นที่สำคัญของการพัฒนาระดับโลก เช่น การขจัดความยากจน การต่อสู้กับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และการเสริมสร้างสันติภาพและความเป็นธรรม^๙ การบรรลุเป้าหมายเหล่านี้จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาสังคมเพื่อร่วมกันวางแผนและดำเนินการอย่างเป็นระบบ

ดังนั้น แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนจึงเป็นการมองการณ์ไกลที่ไม่เพียงแต่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังต้องคำนึงถึงการพัฒนาสังคมและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เพื่อสร้างอนาคตที่มั่นคงและยั่งยืนสำหรับทุกคน

แนวคิดเรื่องหลักสันโดษกับการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงพุทธ

การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงพุทธเป็นแนวคิดที่เน้นถึงความสอดคล้องระหว่างการดำรงชีวิตของมนุษย์และธรรมชาติ หลักธรรมในพุทธศาสนามุ่งเน้นให้มนุษย์มีความสัมพันธ์ที่กลมกลืนกับสิ่งแวดล้อมผ่านการเคารพและการอนุรักษ์ธรรมชาติอย่างยั่งยืน แนวคิดนี้สามารถมองเห็นได้จากคำสอนของพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับความเมตตาและกรุณาที่ครอบคลุมถึงทุกชีวิต รวมถึงการดำรงอยู่ด้วยความพอเพียงหรือหลักสันโดษ พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ภิกษุเกิดความสันโดษในปัจจัย ๔ เท่าที่มีความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน กล่าวคือ

๑) สันโดษในเครื่องนุ่งห่ม	๒) สันโดษในอาหาร
๓) สันโดษในที่อยู่อาศัย	๔) สันโดษในยารักษาโรค ^{๑๐}

ทั้งนี้สันโดษที่กล่าวมาทั้ง ๔ ข้อ เป็นไปเพื่อป้องกันความโลภ ความมักมากที่เกิดขึ้นในจิตใจ นอกจากนี้ยังช่วยให้ไม่ประมาทในชีวิตและการงานของตน ถ้าบรรพชิตขาดหลักสันโดษอาจเต็มไปด้วยความโลภ หรือความปรารถนาที่มากเกินไป เมื่อเป็นเช่นนั้น ย่อมพากันประพฤติดุกศลทุจริตต่าง ๆ หวังลาภสักการะ สร้างความเดือดร้อนให้เกิดขึ้นในสังคม

^๙ United Nations, “Transforming Our World”, in The 2030 Agenda for Sustainable Development. [Online], Available: <https://sustainabledevelopment.un.org/post๒๐๑๕/transformingourworld/publication>.

^{๑๐} อจ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๒๗/๒๐๗.

การนำแนวคิดเชิงพุทธไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันสามารถทำได้โดยการประพฤติปฏิบัติด้วยความเมตตากรุณา ยกตัวอย่างเช่น กิจกรรมอนุรักษ์พันธุ์ปลา โดยการจัดประเพณีบวชปลาที่ประยุกต์มาจากหลักอภัยทาน การปล่อยพันธุ์ปลาท้องถิ่นในบริเวณพื้นที่ชุ่มน้ำหรือต้นน้ำจากการนำโดยพระบัณฑิตพัฒนาราชวรณชุมชนพื้นที่สูง ณ บ้านแม่สะเรียงน้อย ต.ป่าแป๋ อ.แม่สะเรียง จ.เชียงใหม่ การจัดกิจกรรมดังกล่าวในระยะเวลา ๓ ปีแรก ชาวบ้านให้การตอบรับและร่วมมือเป็นอย่างดี จนกระทั่งบริเวณชุ่มน้ำแห่งนี้กลายเป็นเขตอนุรักษ์และหวงห้ามการจับสัตว์น้ำตามข้อตกลงร่วมกันของชาวบ้าน ส่งผลให้ตลอด ๖ ปีที่ผ่านมา ทำให้มีชาวบ้านในชุมชนที่อยู่กลางน้ำมีปลารับประทานตลอดปี จากนั้นจึงเริ่มมีการขยายกิจกรรมไปในหมู่บ้านใกล้เคียง ทำให้เกิดเครือข่ายการอนุรักษ์พันธุ์ปลาในพื้นที่ นับเป็นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างรู้คุณค่า ซึ่งสอดคล้องกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงที่เน้นการใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสม การรักษาสมดุลระหว่างการใช้และการอนุรักษ์เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในระยะยาว ดังที่ในปี พ.ศ. ๒๕๔๑ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร พระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๙ ได้อธิบายถึงความหมายของการรู้จักความพอประมาณ ไว้ว่า “ความพอเพียงคือความพอประมาณ ... ความพอประมาณไม่ได้หมายความว่าประหยัดเกินไป อนุญาตให้ใช้สินค้าที่หุงหาได้ ... แต่ควรจะพอประมาณตามความหมายของตนเอง” พระราชดำรัส ณ พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๑

สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน) ได้แสดงทรรศนะไว้ในหนังสือเรื่อง “สันโดษ” ความเป็นธรรมข้อหนึ่งที่มีผู้ปรารถนากันมาก ทั้งในด้านสนับสนุน ทั้งในด้านคัดค้าน สนับสนุน คือ ส่งเสริมให้ปฏิบัติกัน ค้านคือแสดงว่าไม่ควรส่งเสริมให้มีการปฏิบัติเพราะเห็นว่าเป็นเครื่องขัดขวางความเจริญก้าวหน้า คำว่าสันโดษมาจากภาษาบาลีว่า “สนฺโดส, สนฺตฺถุจฺญิ” แปลว่า ความยินดีพอใจด้วยของของตน ความยินดีด้วยของที่มีอยู่ ความยินดีโดยสม่ำเสมอ สันโดษแบ่งออกเป็นหัวข้อได้ ดังนี้

- ๑) ยถาลาภสันโดษ ยินดีตามที่ได้
- ๒) ยถาพลสันโดษ ยินดีตามกำลัง
- ๓) ยถาสารูปสันโดษ ยินดีตามสมควร

และอีกอย่างหนึ่ง คือ สันโดษในความคิด คือระงับความคิดที่อยากได้มากเกินไป สันโดษในการแสวงหา คือ ยินดีแสวงหาแต่สิ่งที่ควรได้ สันโดษในการรับ คือ รับแต่สิ่งที่ควรรับ และรับพอประมาณ สันโดษ ในการบริโภค คือ ยินดีบริโภคสิ่งที่ได้มาด้วยการพิจารณา^๖

^๖ สุกุม่า คงจันทร์ และคณะ, “แนวปฏิบัติและกระบวนการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง : พื้นที่ต้นแบบ อำเภอฮอด แม่แจ่ม แม่สะเรียง”, วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา, ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๖): ๒๔.

^๗ สมเด็จพระญาณสังวร, สันโดษ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์บรื้นตั้งกรุ๊ป, ๒๕๓๓), หน้า ๑๙.

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้แสดงทัศนะเรื่องสันโดษไว้ในหนังสือ “สันโดษไม่เป็นอุปสรรคแก่การพัฒนา” ว่า คำว่า “สันโดษ” แปลว่า ยินดีด้วยสิ่งที่มีอยู่ได้อะไรมาต้องมีความยินดีในสิ่งนั้นในฐานะที่มีมันอยู่หรือได้มาทั้งนี้เพื่อให้เกิดความพอใจที่ได้ทำลงไปแล้ว ไม่ใช่หมายความว่าให้หยุดเพียงเท่านั้น ถ้าพิจารณาให้ลึกซึ้งกว่านี้สิ่งที่เรียกว่าสันโดษนั้น มันยังมีความหมายอีกหลายอย่าง คือเมื่อพิจารณาถึงปัจจัยที่สำคัญของมนุษย์เรามีอยู่ ๔ อย่าง คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยาแก้โรค ล้วนเรียกว่าเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตถ้าเราไม่รู้จักอิ่ม ไม่รู้จักพอ ไม่รู้จักยินดี ด้วยวัตถุ ๔ อย่างนี้เท่าที่ควรสมควรได้ไม่สิ้นสุดแล้วเราจะไปทำ สิ่งพิเศษที่เป็นอุดมคติของพระพุทธศาสนา หรือของโลกทั่วไปได้อย่างไรกัน^{๑๖}

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) ได้แสดงทรรศนะเรื่องความสันโดษไว้ในหนังสือ เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ สรุปใจความสำคัญได้ว่า คำว่า “สันโดษ” มักแปลความกันว่าความพอใจตามมีตามได้ พอใจในสิ่งที่ตนมี ไม่ทะยานอยาก คำว่าสันโดษที่กล่าวมานี้ พระพุทธเจ้าทรงสอนเน้นเป็นพิเศษแก่ภิกษุ แต่ในทางพระพุทธศาสนาธรรมะต่าง ๆ มักใช้ควบคู่กัน เช่น ศรัทธาต้องมีควบคู่กับปัญญา ส่วนสันโดษนั้นมาพร้อมกับความเพียร ถ้านำมาใช้กับฆราวาสในแง่นี้ คือ ไม่ให้บุคคลทำตัวหลงไหลเพลิดเพลินกับการบำรุงบำเรอตนเองด้วยวัตถุสิ่งของต่าง ๆ^{๑๗}

พระสงฆ์ในสังคมไทยมีบทบาทสำคัญในการนำแนวคิดการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงพุทธไปประยุกต์ใช้ เช่น การดำเนินโครงการป่าชุมชน การจัดอบรมให้ชาวบ้านเรียนรู้วิธีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามแนวทางพุทธศาสนา การส่งเสริมการทำบุญปลูกป่าและการร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อป้องกันและฟื้นฟูธรรมชาติ ซึ่งแนวคิดการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงพุทธถือเป็นแนวทางที่สามารถนำไปปรับใช้ในสังคมสมัยใหม่เพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืนระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ การปฏิบัติตามหลักธรรมในชีวิตประจำวันทำให้เกิดความยั่งยืนและช่วยสร้างอนาคตที่สมดุลและมีความสุขสำหรับทุกชีวิตในโลกนี้

บริบทของพื้นที่สูงในประเทศไทย

พื้นที่สูงในประเทศไทยส่วนใหญ่ประกอบด้วยภูเขาและเนินเขาสลับซับซ้อนที่มีความสูงตั้งแต่ ๕๐๐ เมตรขึ้นไปเหนือระดับน้ำทะเล พบได้ในภาคเหนือ ภาคตะวันตก และบางส่วนของภาคตะวันออก เฉียงเหนือ ภาคใต้ตอนบน ลักษณะภูมิประเทศเหล่านี้เป็นที่มาของแหล่งน้ำสำคัญที่หล่อเลี้ยงพื้นที่ลุ่มน้ำต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่สูงมักมีสภาพอากาศเย็นสบายและมีความหลากหลายทางชีวภาพสูง

^{๑๖} พุทธทาสภิกขุ, สันโดษไม่เป็นอุปสรรคแก่การพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ภาพพิมพ์, ๒๕๓๙), หน้า ๗๕.

^{๑๗} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โกมลคีมทอง, ๒๕๓๘), หน้า ๕๐.

ซึ่งทำให้เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของพันธุ์พืชและสัตว์หลายชนิดที่ไม่พบในพื้นที่ราบทั่วไป สภาพภูมิอากาศในพื้นที่สูงมักมีอุณหภูมิที่เย็นและชื้นกว่าพื้นที่ต่ำ เนื่องจากการยกตัวของอากาศทำให้เกิดการควบแน่นและฝนตกมากขึ้น ซึ่งมีผลดีต่อการเจริญเติบโตของพืชพันธุ์

พื้นที่สูงหมายความว่าพื้นที่ที่เป็นที่อยู่ของชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ถึงแม้ปัจจุบันจะเรียกว่าเป็นชาวไทยภูเขาหรือประชากรบนพื้นที่สูงก็ตาม แต่ประชากรส่วนใหญ่ก็ยังเป็นชนเผ่าอยู่ดี พื้นที่สูงเป็นที่ตั้งบ้านเรือนและที่ทำกินที่มีความลาดชัน โดยเฉลี่ยมากกว่าร้อยละ ๓๕ หรือมีความสูงกว่าระดับน้ำทะเล ๕๐๐ เมตรขึ้นไป พื้นที่สูงในประเทศไทยครอบคลุมพื้นที่ประมาณ ๖๗.๒๒ ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ ๕๓ ของพื้นที่ ๒๐ จังหวัด ได้แก่ เชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน พะเยา ลำพูน แพร่ น่าน ลำปาง ตาก เพชรบูรณ์ พิษณุโลก สุโขทัย กำแพงเพชร อุทัยธานี สุพรรณบุรี กาญจนบุรี ราชบุรี เลย ประจวบคีรีขันธ์ และเพชรบุรี พื้นที่ตั้งชุมชนบนที่สูงส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำลำธาร ประมาณร้อยละ ๘๘ ของหมู่บ้านมีการคมนาคมยากลำบาก ทำให้หน่วยงานของรัฐเข้าไปดำเนินงานบนพื้นที่สูงได้ไม่ทั่วถึง นอกจากนี้พื้นที่สูงยังคงมีปัญหาการทำการเกษตรในพื้นที่ป่าและการบุกรุกทำลายป่าอย่างต่อเนื่อง ก่อให้เกิดปัญหาหลายประการ เช่น การชะล้างหน้าดินและการกัดเซาะที่เกิดจากฝนตกหนัก โดยเฉพาะในพื้นที่ที่ถูกเปลี่ยนเป็นพื้นที่เพาะปลูกที่มีการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ทำให้ดินสูญเสียคุณภาพและความอุดมสมบูรณ์ ส่งผลกระทบต่อการเพาะปลูกในระยะยาว^{๑๐}

นอกจากนี้ ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่พบในพื้นที่สูงยังรวมถึงการบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อการเกษตรและการขยายตัวของชุมชนที่เพิ่มขึ้น การตัดไม้ทำลายป่าเป็นปัจจัยที่นำไปสู่การสูญเสียพื้นที่ป่าธรรมชาติที่สำคัญ ซึ่งไม่เพียงแต่ส่งผลต่อความหลากหลายทางชีวภาพ แต่ยังทำให้เกิดปัญหาน้ำท่วมฉับพลันและดินถล่มในฤดูฝน เนื่องจากการสูญเสียพืชปกคลุมดินที่ช่วยชะลอการไหลของน้ำ อีกหนึ่งปัญหาสำคัญในพื้นที่สูงคือการใช้สารเคมีในการเกษตร การปลูกพืชเชิงพาณิชย์โดยใช้สารเคมีอย่างมากมายส่งผลต่อคุณภาพของดินและแหล่งน้ำ สารเคมีที่ตกค้างสามารถซึมลงสู่ชั้นน้ำใต้ดินและไหลลงสู่ลำน้ำ ส่งผลต่อสุขภาพของประชาชนและสัตว์น้ำในพื้นที่ นอกจากนี้ การใช้สารเคมียังส่งผลให้เกิดการสะสมของสารพิษในห่วงโซ่อาหาร ซึ่งเป็นปัญหาด้านสุขภาพที่อาจส่งผลยาวนาน ดังนั้น การจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมในพื้นที่สูงจำเป็นต้องอาศัยการทำงานร่วมกันระหว่างภาครัฐ ชุมชน และองค์กรต่าง ๆ การฟื้นฟูพื้นที่ป่าที่ถูกทำลาย การส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีการเกษตรที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาการจัดการน้ำอย่างยั่งยืนถือเป็นวิธีการที่ช่วยลดปัญหาสิ่งแวดล้อมในระยะยาว การให้ความรู้แก่ชุมชนในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และการปลูกจิตสำนึกในการรักษาสีเขียวยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยสร้างความยั่งยืนให้กับระบบนิเวศในพื้นที่สูง

^{๑๐} สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และหน่วยงานภายใต้ปฏิญญาเชียงใหม่, ยุทธศาสตร์การวิจัยพื้นที่สูง (พ.ศ.๒๕๕๕-๒๕๕๙), (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.), ๒๕๕๕), หน้า ๑.

ชุมชนบนพื้นที่สูงเป็นระบบนิเวศที่เปราะบางและมีความสำคัญต่อการรักษาสมดุลของระบบนิเวศโลก ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่สูง เช่น ป่าไม้ น้ำ และดิน มีบทบาทสำคัญในการควบคุมการไหลของน้ำ ป้องกันการกัดเซาะ และเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของความหลากหลายทางชีวภาพ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้จึงต้องดำเนินการอย่างระมัดระวัง เพื่อให้เกิดความยั่งยืนและไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในระยะยาว ซึ่งความท้าทายในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติบนพื้นที่สูง อาทิ การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน การขยายพื้นที่เพาะปลูก การตัดไม้ทำลายป่า และการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินอื่น ๆ ส่งผลให้เกิดการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ การเสื่อมโทรมของดิน และการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของน้ำไหลการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ภาวะโลกร้อนและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศส่งผลกระทบต่อปริมาณน้ำฝน อุณหภูมิ และรูปแบบการเกิดภัยธรรมชาติ ซึ่งส่งผลกระทบต่อการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างมาก ความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์ ความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติระหว่างกลุ่มผู้คนในชุมชน กลุ่มผู้ประกอบการ และหน่วยงานภาครัฐ ส่งผลให้เกิดการจัดการทรัพยากรที่ไม่เป็นธรรมและไม่ยั่งยืน

แนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน เช่น สร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน การส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผนและบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ของตนเอง การบูรณาการความรู้ท้องถิ่นและวิทยาศาสตร์ การนำความรู้ท้องถิ่นและภูมิปัญญาชาวบ้านมาบูรณาการกับความรู้ทางวิทยาศาสตร์ เพื่อพัฒนาวิธีการจัดการทรัพยากรที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ การส่งเสริมการทำเกษตรกรรมที่ยั่งยืน การส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ การปลูกพืชหมุนเวียน การใช้ปุ๋ยหมัก และการอนุรักษ์ดินและน้ำ การฟื้นฟูป่าและระบบนิเวศ การปลูกป่าทดแทน การฟื้นฟูพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม และการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ การสร้างความเข้มแข็งของสถาบันชุมชน การสร้างและเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน เพื่อให้มีศักยภาพในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน การสนับสนุนจากภาครัฐ ภาครัฐควรมีนโยบายและมาตรการสนับสนุนการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติบนพื้นที่สูง เช่น การจัดสรรงบประมาณ การให้ความรู้และฝึกอบรม และการส่งเสริมการวิจัย

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติบนพื้นที่สูงอย่างยั่งยืนเป็นเรื่องที่ท้าทายและต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ทั้งชุมชน ภาครัฐ และภาคเอกชน การสร้างความเข้าใจและความตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน และการพัฒนานโยบายและมาตรการที่เอื้อต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ เป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนบนพื้นที่สูง

การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม

พระพุทธศาสนาสอนให้มนุษย์อยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างสันติและยั่งยืน พระสงฆ์ในฐานะผู้นำทางศาสนาและเป็นผู้นำชุมชนจึงมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมาโดยตลอด บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เช่น การเป็นแบบอย่างที่ดี พระสงฆ์เป็นที่เคารพนับถือของสังคม การที่พระสงฆ์ปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนและมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จะเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่พุทธศาสนิกชนและสังคมโดยรวม จากการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยสามารถนำหลักธรรมเหล่านี้ไปสอดแทรกในการเทศน์ การสอนธรรมะ หรือการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในวัด เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมให้แก่พุทธศาสนิกชน นอกจากนี้ วัดยังจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างเป็นรูปธรรม เช่น การปลูกป่า การทำความสะอาดวัดและพื้นที่โดยรอบ การคัดแยกขยะ และการรณรงค์ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมเหล่านี้ ซึ่งการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะในพื้นที่ของวัดเท่านั้น พระสงฆ์ยังสามารถร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรต่าง ๆ เพื่อดำเนินโครงการอนุรักษ์ในระดับชุมชนและสังคม นอกจากนี้ วัดยังสามารถทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อม โดยจัดอบรม สัมมนา หรือเชิญผู้เชี่ยวชาญมาให้ความรู้แก่ประชาชน เพื่อสร้างความเข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญของการรักษาสิ่งแวดล้อม ตัวอย่างกิจกรรมที่พระสงฆ์มีส่วนร่วมอย่างชัดเจน ได้แก่ โครงการปลูกป่าเพื่อเพิ่มพื้นที่สีเขียวและฟื้นฟูระบบนิเวศ โครงการคัดแยกขยะเพื่อลดปริมาณขยะและส่งเสริมการรีไซเคิล โครงการดูแลและอนุรักษ์แหล่งน้ำในวัดและชุมชนเพื่อให้มีแหล่งน้ำสะอาด และโครงการส่งเสริมการใช้พลังงานทดแทน การติดตั้งแผงโซลาร์เซลล์ในวัด ดังเช่น การดำเนินงานด้านการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมของพระบัณฑิตพัฒนาราชวรบนพื้นที่สูง อำเภอฮอด อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้จัดกิจกรรมการจัดการขยะในชุมชน การบวชป่า การทำแนวกันไฟ การบวชปลาขุนน้ำ การอนุรักษ์ต้นน้ำ การรณรงค์ให้ความรู้เรื่องการไม่ใช้ยาฆ่าแมลง การไม่ใช้สารเคมีในการทำเกษตร การสร้างเครือข่ายอาสาสมัครรักษาสีน้ำสิ่งแวดล้อม เป็นต้น^{๑๑}

จะเห็นได้ว่า พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญทั้งในฐานะผู้นำจิตวิญญาณและผู้นำทางความคิดในการสร้างจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ไม่เพียงแต่เป็นการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนเท่านั้น แต่ยังเป็นการแสดงให้เห็นถึงความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมอีกด้วย การสนับสนุนและส่งเสริมบทบาทของพระสงฆ์ในด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จะเป็นการสร้างสังคมที่ยั่งยืนและน่าอยู่

^{๑๑} พระครูสมุห์วิมลภ จิตสวโร และคณะ, “เครือข่ายพระนักพัฒนา: แนวปฏิบัติและกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง”, วารสารพุทธศิลปกรรม, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๕): ๑๑.

การประเมินผลและการบูรณาการกับเป้าหมาย SDGs

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สอนให้มนุษย์อยู่ร่วมกับธรรมชาติและผู้อื่นอย่างสงบสุขและมีความสุข การปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์จึงมุ่งเน้นไปที่การพัฒนาตนเองให้เป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม และมีความสันโดษหรือความพอเพียง ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) ที่องค์การสหประชาชาติตั้งเป้าหมายไว้

การเชื่อมโยงกิจกรรมของพระสงฆ์กับเป้าหมาย SDGs การที่พระสงฆ์มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับเป้าหมาย SDGs นั้น สามารถสร้างผลกระทบเชิงบวกต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมได้อย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน ๔ เป้าหมายหลัก ดังตาราง

เป้าหมาย	แนวทางการเชื่อมโยงกับเป้าหมาย SDGs
เป้าหมายที่ ๓: สร้างหลักประกันการมีสุขภาพที่ดี และส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีสำหรับทุกคนในทุกช่วงวัย	๑. การส่งเสริมสุขภาพกายและใจ พระสงฆ์เป็นผู้ให้คำปรึกษาและให้กำลังใจแก่ผู้คนในชุมชน ส่งเสริมให้ปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอน ทำให้สุขภาพจิตดีขึ้น ลดความเครียด และส่งผลดีต่อสุขภาพกายในระยะยาว ๒. การดูแลสุขภาพ วัดหลายแห่งมีการจัดตั้งโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล หรือให้บริการแพทย์แผนไทย เพื่อดูแลสุขภาพของประชาชนในชุมชน ๓. การป้องกันโรค พระสงฆ์สามารถเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับสุขอนามัยส่วนบุคคล การป้องกันโรคต่างๆ เช่น โรคติดต่อ และส่งเสริมการออกกำลังกาย กรณีเช่นวัดพระธาตุคุดอยสะเก็ด ตำบลเชิงดอย อำเภอคุดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ได้มีการส่งเสริมสุขภาพชุมชนอย่างต่อเนื่อง อาทิเช่น โครงการมูลนิธิแห่งความเมตตาเอื้ออารี โครงการนี้ขึ้นเพื่อต้องการช่วยเหลือสงเคราะห์ชุมชนให้ได้อยู่ดีกินดีและปลูกจิตสำนึกให้รู้จักสามัคคี เสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ให้มีความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ โครงการช่วยเหลือผู้ติดเชื้อเอดส์ โดยมีเจ้าอาวาสและพระวิทยากรคอยให้ความช่วยเหลือด้านการอบรมให้ความรู้เรื่องการดำเนินชีวิตตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ^{๑๒}
เป้าหมายที่ ๔: สร้างหลักประกันว่าทุกคนมีการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างครอบคลุมและเท่าเทียม และสนับสนุนโอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิต	๑. การให้การศึกษาขั้นพื้นฐาน วัดหลายแห่งมีโรงเรียนพระปริยัติธรรมที่เปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนได้ศึกษาพระธรรมคำสอน และพัฒนาทักษะพื้นฐาน ๒. การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต วัดจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การอบรม การสัมมนา เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนได้เรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ตลอดชีวิต ๓. การส่งเสริมความเท่าเทียมทางการศึกษา วัดเปิดโอกาสให้ทุกคนเข้าถึงการศึกษ โดยไม่แบ่งแยกเชื้อชาติ ศาสนา หรือฐานะทางเศรษฐกิจ กรณีเช่น โรงเรียนวัดบ้านขุนเปิดสอนเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๔ ในนาม “โรงเรียนแม่แจ่มปริยัติศึกษา สาขาวัดบ้านขุน” ตั้งอยู่ที่ ต.บ่อหลวง อ.ฮอด จ.เชียงใหม่ เป็นสถาน

^{๑๒} จิตติมา เสนาไชย, “บทบาทวัดในการส่งเสริมสุขภาพชุมชน: กรณีศึกษาวัดพระธาตุคุดอยสะเก็ดจังหวัดเชียงใหม่”, วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๕๘) : ๙๔.

	ศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง มุ่งเน้นการให้ความรู้ทางโลกและธรรม เปิดสอนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนมีนโยบายพัฒนา ๑๑ บุญ ได้แก่ การดูแลความสะอาดในวัดและห้องเรียน การปลูกผัก ดูแลต้นไม้ และจัดสถานที่สำหรับกิจกรรมต่างๆ นอกจากนี้ ยังส่งเสริมให้นักเรียนพัฒนาตนเป็นบัณฑิตทางโลกและปราชญ์ทางธรรม มีคุณธรรมนำความรู้ เป็นผู้นำด้านการปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนา และสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น ทั้งนี้ โรงเรียนยังเน้นการเรียนรู้พระธรรมวินัย ภาษาบาลี และวิชาสามัญ ควบคู่กับการสร้างความร่วมมือกับผู้ปกครองและชุมชนในการพัฒนาการศึกษา^{๑๓}
เป้าหมายที่ ๑๐: ลดความไม่เสมอภาคภายในและระหว่างประเทศ	๑. การสร้างความสามัคคีในชุมชน วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน พระสงฆ์สามารถเป็นตัวกลางในการสร้างความสามัคคีปรองดองระหว่างคนในชุมชน ๒. การช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส วัดมักจะมีกิจกรรมช่วยเหลือผู้ยากไร้ ผู้สูงอายุ และเด็กกำพร้า ๓. การส่งเสริมความเท่าเทียมระหว่างเพศ พระสงฆ์สามารถสอนให้ผู้คนเห็นความสำคัญของความเท่าเทียมระหว่างเพศ และส่งเสริมบทบาทของสตรีในสังคม กรณีเช่น โรงเรียนอนุกุลวิทยา (วัดดอนแก้ว) ตำบลแม่สวด อำเภอแม่สวด จังหวัดตาก เป็นโรงเรียนเอกชนการกุศลของวัด ซึ่งมีพระครูอนุกุลวรการ เจ้าอาวาสวัดดอนแก้วเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในด้านการศึกษาสงเคราะห์ เริ่มตั้งแต่เป็นผู้จัดตั้งโรงเรียน เป็นผู้รับใบอนุญาต และสนับสนุนบริการทางการศึกษาในด้านต่าง ๆ เช่น อาหาร ทุนการศึกษา และอุปกรณ์การเรียนต่าง ๆ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดดอนแก้ว เป็นการจัดการศึกษาให้กับกลุ่มเด็กเล็ก ซึ่งพระครูอนุกุลวรการต้องการช่วยเหลือกลุ่มเด็กด้อยโอกาสให้ได้รับการเลี้ยงดูที่เหมาะสม และเป็นการแบ่งเบาภาระของผู้ปกครองจึงได้จัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขึ้น โดยมีพระสงฆ์ในวัดเป็นผู้คอยสนับสนุนการศึกษาในด้านต่าง ๆ^{๑๔}
เป้าหมายที่ ๑๕: ปกป้อง ปันฟู และสนับสนุนการใช้ระบบนิเวศบนบกอย่างยั่งยืน จัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน ต่อสู้การกลายสภาพเป็นทะเลทราย หยุดการเสื่อมโทรมของที่ดินและพื้นสภาพกลับมาใหม่ และหยุดการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ	๑. การอนุรักษ์ป่าไม้ วัดหลายแห่งมีพื้นที่ป่าสงวน หรือมีโครงการปลูกป่าเพื่อเพิ่มพื้นที่สีเขียว ๒. การจัดการขยะ วัดส่งเสริมให้มีการคัดแยกขยะและนำไปรีไซเคิล ๓. การอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ วัดส่งเสริมให้ชุมชนเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์สัตว์ป่าและพันธุ์พืช

^{๑๓} กัลยาณมิตร, “วัดบ้านขุน จ. เชียงใหม่”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://kalyanamitra.org/th/article_detail.php?i=๔๖๕&utm_source=chatgpt.com [๑๗ มีนาคม ๒๕๕๑].

^{๑๔} ชญานิน จันทรวิจิตร และ พินิจ ลาภธนานนท์, “บทบาทด้านการศึกษาสงเคราะห์ของวัดและพระสงฆ์ต่อเด็กด้อยโอกาสทางการศึกษาในพื้นที่ชายแดนแม่สวด”, วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มีนาคม ๒๕๖๑): ๑๓๘.

	กรณีเช่น พื้นที่อาศรมบ้านดอกแดง ตำบลบ่อสสี อำเภอฮอด และวัดห้วยบง ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ พระสงฆ์เป็นผู้นำรักษาทรัพยากรธรรมชาติ โดยได้ปลูกฝังประชาชนในท้องถิ่นในการรักษาป่าธรรมชาติให้อยู่คงเดิมจำนวนประมาณ ๑,๐๐๐ กว่าไร่ เป็นเขตป่าชุมชนและแหล่งอาหารตามธรรมชาติที่ให้ชาวบ้านในชุมชนเข้ามาใช้สอยตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ^{๑๕}
--	--

กล่าวได้ว่า การที่พระสงฆ์มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับเป้าหมาย SDGs นั้น นอกจากจะเป็นการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนแล้ว ยังเป็นการสร้างประโยชน์ให้แก่สังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนอีกด้วย การสนับสนุนและส่งเสริมบทบาทของพระสงฆ์ในด้านนี้ จึงเป็นเรื่องที่สำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง

ข้อเสนอแนะ

๑. ควรมีการจัดกิจกรรมการเสริมสร้างทรัพยากรและความรู้ ภาครัฐและองค์กรเอกชนควรจัดสรรงบประมาณเพื่อสนับสนุนการดำเนินโครงการอนุรักษ์ในวัดและชุมชน เช่น การจัดตั้งกองทุนอนุรักษ์หรือการให้เงินอุดหนุนโครงการต่างๆ มีการจัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมให้แก่พระสงฆ์ ชาวบ้าน และผู้นำชุมชน เพื่อเพิ่มพูนทักษะในการดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์
๒. ควรมีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่างๆ ได้แก่ เครือข่ายระหว่างวัด ชุมชน ภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรพัฒนาเอกชน เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และร่วมกันดำเนินโครงการอนุรักษ์ การสื่อสารและประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนทั่วไปตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เพื่อสร้างรายได้และกระตุ้นให้เกิดการอนุรักษ์
๓. ควรมีการสนับสนุนและส่งเสริมการทำงานร่วมกัน การจัดตั้งคณะทำงานร่วมกันระหว่างวัด ชุมชน ภาครัฐ และภาคเอกชน เพื่อวางแผนและดำเนินโครงการอนุรักษ์ร่วมกัน และการสนับสนุนเพื่อหาวิธีอนุรักษ์ที่เหมาะสมกับแต่ละพื้นที่เพื่อพัฒนาแนวทางที่มีประสิทธิภาพต่อไป

^{๑๕} พระครูพิลาสธรรมากร (ณัฐพล ประชุมหะ) และคณะ, “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นจิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง”, รายงานวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ศูนย์ทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, ๒๕๖๖), หน้า ๑๙๔.

บทสรุป

บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสังคมไทย พระสงฆ์ในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณและเป็นที่เคารพนับถือของชุมชน มีส่วนสำคัญในการปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้แก่ประชาชน โดยอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สอนให้มนุษย์อยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างสันติสุข อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของพระสงฆ์และชุมชนยังคงเผชิญกับอุปสรรคหลายประการ เช่น การขาดแคลนทรัพยากร ความรู้ และเทคโนโลยี รวมถึงการขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนอย่างเพียงพอ เพื่อให้การดำเนินงานอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมบรรลุผลสำเร็จอย่างยั่งยืน จำเป็นต้องมีการสนับสนุนจากทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างวัด ชุมชน และหน่วยงานภาครัฐ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และร่วมกันดำเนินโครงการอนุรักษ์ ข้อเสนอแนะสำคัญ ได้แก่ การสนับสนุนด้านการเงิน การส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ และการสื่อสารและประชาสัมพันธ์ เพื่อสร้างความตระหนักรู้ในวงกว้าง สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องที่น่ายกย่องและควรได้รับการสนับสนุนอย่างจริงจัง การดำเนินงานร่วมกันของทุกภาคส่วนจะนำไปสู่การสร้างสังคมที่ยั่งยืนและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

บรรณานุกรม

- จิตติมา เสนาไชย. “บทบาทวัดในการส่งเสริมสุขภาพชุมชน: กรณีศึกษาวัดพระธาตุดอยสะเก็ดจังหวัดเชียงใหม่”. **วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา**. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๘): ๙๔-๑๑๑.
- ชญานิน จันทวิจิตร และ พินิจ ลาภธนานนท์. “บทบาทด้านการศึกษาสงเคราะห์ของวัดและพระสงฆ์ต่อเด็กด้อยโอกาสทางการศึกษาในพื้นที่ชายแดนแม่สอด”. **วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์**. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มีนาคม ๒๕๖๑): ๑๓๘.
- พระครูพิลาสธรรมมาร (ณัฐพล ประชุมหะ) และคณะ. “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง”. **รายงานวิจัย**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, ๒๕๖๖.
- พระครูสมุทรวิมล จิตสวโร และคณะ. “เครือข่ายพระนักพัฒนา: แนวปฏิบัติและกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง”. **วารสารพุทธศิลปกรรม**. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๕): ๑๑.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). **เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โกมลคีมทอง, ๒๕๓๘.

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). “ศาสนากับเป้าหมาย การพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs)”. ใน สารนิพนธ์

พุทธศาสตร์บัณฑิต ๒๕๖๒. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๖๒.

พุทธทาสภิกขุ. สันโดษไม่เป็นอุปสรรคแก่การพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ภาพพิมพ์, ๒๕๓๙.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

สกุณา คงจันทร์ และคณะ. “แนวปฏิบัติและกระบวนการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมของเครือข่ายพระนักพัฒนา
บนพื้นที่สูง : พื้นที่ต้นแบบ อำเภอฮอด แม่แจ่ม แม่สะเรียง”. วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา.
ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๒)กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๖): ๒๔.

สมเด็จพระญาณสังวร. สันโดษ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์ปรินต์กรุ๊ป, ๒๕๓๓.

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และหน่วยงานภายใต้ปฎิญาเชียงใหม่. ยุทธศาสตร์การวิจัย
พื้นที่สูง (พ.ศ.๒๕๕๕-๒๕๕๙). กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ
(วช.), ๒๕๕๕.

Brundtland, G. Report of the World Commission on Environment and Development:
Our Common Future. United Nations General Assembly document A/42/427,
1987.

กัลยาณมิตร. “วัดบ้านขุน จ. เชียงใหม่”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://kalyanamitra.org/th/article_detail.php?i=4265&utm_source=chatgpt.com [๑๗ มีนาคม ๒๕๕๑].

United Nations. “Transforming Our World”. in The 2030 Agenda for Sustainable
Development. [Online]. Available: <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld/publication>.

United Nations. “The Sustainable Development Goals Report 2023”. in United Nations
Publications. [Online]. Available: <https://unstats.un.org/sdgs/report/2023/>.